

Srebrna gospodarka jako wyzwanie dla polskich województw

Aldona Podgórnjak - Krzykacz

Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny,
Katedra Gospodarki Samorządu Terytorialnego

Justyna Przywojska

Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny,
Katedra Pracy i Polityki Społecznej

Wprowadzenie

Sektor srebrnej gospodarki coraz częściej jest postrzegany jako szansa rozwojowa dla regionów europejskich. Komisja Europejska w raporcie „Rosnąca srebrna gospodarka w Europie” podaje, że 110 regionów europejskich wybrało zdrowe i aktywne starzenie się, za priorytet inteligentnej specjalizacji w perspektywie finansowej 2014–2020. Regiony te planują wspierać rozwój sektorów „srebrnej gospodarki”¹. Spośród 16 polskich regionów 7 z nich, w swoich strategiach rozwoju regionalnego, wpisuje srebrną gospodarkę jako istotny kierunek rozwoju gospodarczego, a nawet postrzega ją jako inteligentną specjalizację regionalną. W związku z tym szczególnego znaczenia nabiera zarządzanie sektorem srebrnej gospodarki na poziomie regionalnym, co zgodnie z najnowszymi koncepcjami zarządzania publicznego wymaga od władz samorządowych spójnego i zintegrowanego systemu planistycznego, koordynacji działań w ramach powiązań sieciowych, zaawansowanych form współpracy międzyorganizacyjnej, w tym w ramach klastrów, wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w procesie wymiany informacji, uczenia się i korelacji.

Główną tezą niniejszego opracowania jest twierdzenie, że regionalne sektory srebrnej gospodarki mają szansę stać się inteligentnymi specjalizacjami gospodarczymi w wojewódz-

twach, przy założeniu odpowiednich warunków instytucjonalnych tworzonych przez samorząd wojewódzki, w szczególności stymulowania ich rozwoju poprzez odpowiednią politykę rozwoju zakreśloną w dokumentach programowych. Metodologia tego opracowania opiera się na analizie literatury, strategii rozwoju województw, regionalnych programów strategicznych oraz regionalnych programów sektorowych dedykowanych zagadnieniu starzenia się społeczeństwa i srebrnej gospodarki. Analiza skupia się na identyfikacji regionalnych czynników instytucjonalnych związanych z rozwojem srebrnej gospodarki. Identyfikacja zakresu programowania rozwoju srebrnej gospodarki w regionach opiera się na analizie treści oficjalnych dokumentów urzędowych, stanowiących podstawę realizacji polityk regionalnych i służy ocenie możliwości realizacji założeń koncepcji silver economy w polskich województwach. Przyjęto hipotezę, że zjawisko starzenia się populacji województw wymaga przyjęcia w polityce rozwoju województw priorytetów, celów i działań w zakresie rozwoju sektora srebrnej gospodarki, zmierzające do uczynienia z nich inteligentnych specjalizacji regionalnej gospodarki. Przyjmujemy, że im wyższy jest wskaźnik tempa wzrostu potencjału ludnościowego województwa w zakresie srebrnej gospodarki wyrażony wskaźnikiem tempa wzrostu udziału osób powyżej 50 roku życia w populacji województwa ogółem, tym wyższy jest wskaźnik gotowości programowej samorządu województwa do wspierania rozwoju srebrnej gospodarki.

1 Growing The European Silver Economy, Background Paper 23 February 2015, s. 4, dostęp: 18.9.2018 <http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/active-healthy-ageing/silvereco.pdf>

Organizacyjno-prawny kontekst polityki senioralnej i srebrnej gospodarki

Zmiany demograficzne zachodzące w Polsce i polegające przede wszystkim na dynamicznym starzeniu się społeczeństw spowodowały decydentów do wyodrębnienia w ramach polityki społecznej nowej polityki sektorowej - polityki senioralnej. Zakres i pojęcie tej polityki zostały określone w ustawie o osobach starszych, w której przyjęto, że polityka ta oznacza „ogół działań organów administracji publicznej oraz innych organizacji i instytucji, które realizują zadania i inicjatywy kształtujące warunki godnego i zdrowego starzenia się” (Ustawa o osobach starszych 2015, art.4, pkt.2). Ustawa określa zakres monitorowania i prezentowania informacji o sytuacji osób starszych. Wskazuje także na podmioty uczestniczące w realizacji tego zadania oraz źródła jego finansowania. Wynika z niej, że monitoring sytuacji osób starszych prowadzą organy administracji publicznej, państwowe jednostki organizacyjne oraz inne organizacje zaangażowane w kształtowanie sytuacji osób starszych w Polsce. Monitoring ten finansowany jest z budżetu państwa. Działania w tym zakresie koordynuje Prezes Rady Ministrów, zaś za opracowanie informacji o sytuacji osób starszych odpowiada minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego. W ujęciu przedmiotowym zakres tej informacji obejmuje następujące zagadnienia:

- 1) sytuację demograficzną społeczeństwa i strukturę demograficzną według wieku populacji osób starszych, prognozy na kolejne lata oraz implikacje zmian demograficznych dla polityki państwa;
- 2) sytuację dochodową, warunki bytu, w tym warunki mieszkaniowe;
- 3) aktywność zawodową;
- 4) sytuację rodzinną i strukturę gospodarstw domowych;
- 5) stan zdrowia i jego uwarunkowania oraz jakość życia związaną ze zdrowiem, w tym dostępność do świadczeń opieki zdrowotnej, finansowanych ze środków publicznych;
- 6) dostępność i poziom usług socjalnych, w tym opiekuńczych;
- 7) sytuację osób niepełnosprawnych i ich opiekunów;
- 8) aktywność społeczną i obywatelską;
- 9) aktywność edukacyjną i kulturalną;
- 10) aktywność sportową i rekreacyjną;
- 11) równe traktowanie i przeciwdziałanie dyskryminacji ze względu na wiek;
- 12) ocenę realizacji polityki senioralnej, w tym wniosków i rekomendacji sformułowanych w poprzedniej informacji;
- 13) wnioski i rekomendacje dotyczące przyszłych zadań i inicjatyw, które należy podjąć, w celu kształtowania warunków godnego i zdrowego starzenia się.

Z kolei dokumentem strategicznym w zakresie wsparcia osób starszych w Polsce są Założenia Długofalowej Polityki

Senioralnej w Polsce na lata 2014-2020 (2013), które stanowią drogowskaz dla kształtowania polityki senioralnej na poziomie regionalnym i lokalnym. Zgodnie z zapisami Założeń polityka senioralna powinna być definiowana w szerokim ujęciu i jako taka oznacza *ogół działań, w okresie całego życia człowieka, prowadzących do zapewnienia warunków wydłużenia aktywności, zarówno zawodowej, jak i społecznej, oraz samodzielnego, zdrowego, bezpiecznego i niezależnego życia osób starszych*” (Założenia 2013, s.4). Jej zasadniczym celem jest zaś: **wspieranie i zapewnienie możliwości aktywnego starzenia się w zdrowiu oraz możliwości prowadzenia w dalszym ciągu samodzielnego, niezależnego i satysfakcjonującego życia, nawet przy pewnych ograniczeniach funkcjonalnych**. Główne wyzwania dla polityki senioralnej, dla których wskazano kierunki interwencji, to:

- zwiększający się udział osób starszych w populacji i przygotowanie się na wiele społecznych i ekonomicznych konsekwencji tego zjawiska,
- wydłużenie okresu aktywności zawodowej,
- włączenie potencjału osób starszych w obszar aktywności społecznej i obywatelskiej, zapotrzebowanie na rozwiązania pozwalające osobom pracującym w wieku 50+ na godzenie życia zawodowego z rodzinnym (konieczność sprawowania opieki nad rodzicami lub innymi osobami zależnymi). (Założenia 2013, s 5-6).

Potrzebę reakcji na wyzwania demograficzne dostrzeżono w Polsce na poziomie krajowym również w wymiarze operacyjnym, co znalazło swój wyraz w kluczowym dokumencie programowym **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)** zwana dalej Strategią. Wskazano w niej, że w najbliższych latach trendy demograficzne będą określać kształt modelu gospodarczego świata i poszczególnych gospodarek. Szczególnie istotnymi wyzwaniami dla polityk gospodarczych są obecnie: starzenie się społeczeństw, nadal znacząca (choć malejąca) liczba „młodych” społeczeństw i państw, migracje oraz urbanizacja.

Zwłaszcza kraje o starzejących się społeczeństwach, będą zmuszone podjąć działania na rzecz utrzymywania właściwego poziomu życia mieszkańców oraz rozwijać istniejące i tworzyć nowe usługi adekwatnie, do oczekiwań starszych konsumentów. W warunkach starzejącego się społeczeństwa wyzwaniem jest także zapewnienie ciągłości systemów zabezpieczenia społecznego i stabilności finansów publicznych. W obszarze rynku pracy, w Strategii przyjęto, iż ograniczona podaż osób aktywnych zawodowo i zmiany w popycie na pracowników (wykwalifikowanych i niewykwalifikowanych), będą prowadziły do nasilania się globalnych migracji.

Również w Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności (opracowanej wcześniej, bo w 2013 roku) odniesiono się wyraźnie do sytuacji demogra-

ficznej Polski. Sprostanie wyzwaniom demograficznym związanym ze starzeniem się populacji, wymaga według autorów tej Strategii, podjęcia działań na rzecz rozwoju *silver economy*. W ramach kierunku interwencji „**Stworzenie modelu aktywności intelektualnej, społecznej i zawodowej osób starszych, opartego na wykorzystywaniu ich potencjałów i zapobieganiu wykluczeniu społecznemu**” zaproponowano następujące działania:

- Stworzenie „miksu” dochodowego, opartego na świadczeniach emerytalnych, oraz wynagrodzeniu z pracy, tak aby zapobiegać wykluczeniu społecznemu osób starszych (dostęp do opieki zdrowotnej i długoterminowej na odpowiednim poziomie) oraz zbyt szybkiej rezygnacji z zatrudnienia poprzez wzrost jej opłacalności.
- Stworzenie nowego modelu elastycznego zatrudnienia dla osób starszych.
- Wspieranie poprawy dostępu do edukacji i zasobów kultury na każdym etapie życia.
- Wspieranie uczenia się przez całe życie, w tym tworzenia uniwersytetów trzeciego wieku.
- Wsparcie rozwoju srebrnej gospodarki.

Srebrna gospodarka – ujęcie teoretyczne

Odpowiedzią na wyzwania demograficzne, którym muszą sprostać polskie regiony i miasta, jest kompleksowa koncepcja rozwojowa uwzględniająca fakt starzenia się społeczeństw. Rynek produktów i usług dla osób starszych, jest często określany mianem „srebrnej gospodarki”, rozumianej jako gospodarka uwzględniająca strukturę wieku ludności, w której istotną rolę odgrywają osoby w zaawansowanym oraz starszym wieku, oraz model gospodarki odpowiadający na potrzeby osób starszych i pozwalający wykorzystać potencjał tych osób (Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2013).

Srebrną gospodarkę można zdefiniować jako „istniejące i pojawiające się możliwości gospodarcze wynikające z rosnących wydatków publicznych i konsumenckich związanych ze starzeniem się społeczeństwa i specyficznymi potrzebami ludności powyżej 50 roku życia”². Według Oxford Economics, srebrną gospodarkę należy traktować jako sumę całej działalności gospodarczej zaspokajającej potrzeby osób w wieku 50 lat i starszych, w tym produkty i usługi, które kupują bezpośrednio oraz dalszą działalność gospodarczą (pośrednią i indukowaną, która generuje wydatki w sektorze srebrnej gospodarki)³. Srebrna gospodarka rozumiana jest jako system produkcji i dystrybucji dóbr i usług ukierunkowanych na starzejące się społeczeństwa, takich jak m.in. kosmetyki i moda, srebrna turystyka, robotyka usługowa, sektor ochrony zdrowia i odnowy biologicznej (wraz ze sprzętem medycznym,

farmaceutykami i telemedycyną), żywność funkcjonalna, bezpieczeństwo, kultura, kształcenie przez całe życie, rozrywka, inteligentny i autonomiczny transport (np. samosterujące samochody), technologie asystujące, inteligentne domy i miasta oraz usługi bankowe i finansowe dedykowane dla osób starszych⁴. Termin „srebrna gospodarka” (*silver economy*) stosowany jest zamiennie z określeniem „srebrny rynek” (*silver market*), na którym oferowane są produkty i usługi skierowane przede wszystkim do zamożnych osób powyżej 50. roku życia, takie jak: dobra luksusowe, wysokiej jakości samochody, prywatna bankowość, usługi turystyczne, medyczne i okołomedyczne⁵, jak również obejmuje specjalne rozwiązania w handlu między podmiotami gospodarczymi, umożliwiające im dostosowanie się do starzejących się zasobów pracy⁶.

P. Enste, G. Naegele i V. Leve wskazują na przynajmniej czternaście segmentów tego rynku⁷. Są to:

- 1) Zastosowanie technologii informacyjnych (IT) w leczeniu zamkniętym i ambulatoryjnym;
- 2) Eleganckie życie, adaptacja mieszkań i usług ułatwiających życie, w coraz większym stopniu opartych na IT;
- 3) Promocja samodzielnego życia, również z coraz większym wykorzystaniem IT;
- 4) Dziedziny gerontologicznie istotne dla ekonomii zdrowia, w tym technologie medyczne i e-zdrowie, technologie wspierające słuch i wzrok, protetyka i ortopedia;
- 5) Edukacja i kultura jako odpowiedź na chęć zdobycia wyższych stopni edukacji i zagospodarowania czasu wolnego;
- 6) IT i media w połączeniu z medycyną, promowaniem niezależności i bezpieczeństwa;
- 7) Robotyka usług połączona z promocją samodzielnego życia w przypadku starszych osób z ciężkimi schorzeniami zdrowotnymi;
- 8) Mobilność i promowanie jej elementów, np.: bezpieczeństwa ruchu samochodowego;
- 9) Wypoczynek, podróże, kultura, komunikacja i rozrywka;
- 10) Fitness i wellness jako odpowiedź na zwiększanie świadomości zdrowego stylu życia;

4 Ł. Tomczyk, A. Klimczuk (2016), Inteligentne miasta przyjazne starzeniu się – przykłady z krajów Grupy Wyszehradzkiej, *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna* nr 34, s.82

5 Rembiasz M. (2015), *Srebrna gospodarka szansą rozwoju MSP*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 116, s.139

6 F. Kohlbacher, C. Herstatt (2008), Preface and Introduction, [w:] F. Kohlbacher, C. Herstatt (eds.), *The Silver Market Phenomenon. Business Opportunities in an Era of Demographic Change*, Springer, Heidelberg 2008, s. s. xi–xxv.

7 Enste P., Naegele G., Leve V., *The Discovery and Development of the Silver Market in Germany*, [w:] F. Kohlbacher, C. Herstatt (eds.), *The Silver Market Phenomenon. Business Opportunities in an Era of Demographic Change*, Springer, Heidelberg 2008, s. 330–331

2 European Commission, February 2015, *Growing the European Silver Economy*

3 European Commission, 2018, *The Silver Economy. Final Report*.

- 11) Odzież i moda jako przejaw dążenia do integracji społecznej;
- 12) Usługi ułatwiające codzienne życie i inne prace domowe;
- 13) Ubezpieczenia odnoszące się głównie do form ryzyka właściwych starszemu wiekowi;
- 14) Usługi finansowe zwłaszcza w dziedzinie ochrony kapitału, utrzymania bogactwa i zapobiegania utracie oszczędności.

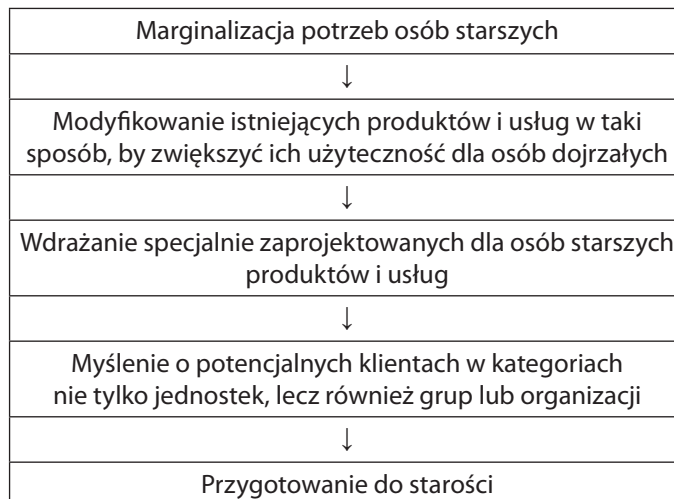
Koncepcja silver economy ma na celu, podniesienie aktywności osób starszych na wielu polach, w tym aktywności zawodowej. Obejmuje też zapobieganie skutkom starzenia się, a jej wdrażanie sprzyja eliminowaniu konfliktów wieku, przejawiających się m.in. w kształtowaniu opozycji: młodzi przeciwko starszym, starsi przeciwko młodym. Rozwój silver economy jest możliwy ze względu na rozmiar i specyfikę popytu na „srebrnym rynku”, stwarzającym perspektywy dla firm i organizacji.⁸ Budowanie srebrnej gospodarki jest procesem (rys. 1), który rozpoczyna, marginalizacja potrzeb osób dojrzałych, a kończy przygotowanie do starości.

Wielkość sektora srebrnej gospodarki w UE

Według szacunków Komisji Europejskiej konsumpcja dóbr i usług w 2015 r. w UE przez osoby starsze (powyżej 50 roku życia, którzy stanowili 39% populacji UE) wyniosła 3,7 trylionu euro. Rynek srebrnej gospodarki w UE w 2015 r. wygenerował natomiast wydatki na poziomie 4,2 trylionu euro PKB (28,8% PKB UE) i utrzymywał ponad 78 milionów miejsc pracy (35,3% zatrudnienia w UE)⁹. Ze względu na globalny rynek i powiązania w łańcuchach dostaw, srebrna gospodarka wypracowała także, przychody w wysokości 780 bilionów EUR dla firm z zagranicy, czyli 18,6% PKB Srebrnej Gospodarki. Prognozy przewidują wzrost konsumpcji Srebrnej Gospodarki o około 5% rocznie, do 2025 do poziomu 5,7 bln euro, a także wzrost wydatków do 6,4 trylionu euro w PKB (31,5%) i miejsc pracy do 88 milionów (37,7%) (rys. 2).

Zdecydowana większość konsumpcji w sektorze srebrnej gospodarki ma charakter konsumpcji prywatnej (ponad 90%). Wydatki tego typu, zrealizowane przez mieszkańców UE powyżej 50 roku życia w 2015 r. wyniosły 3,3 trylionu euro, natomiast przez sektor publiczny 421 bilionów euro. W przypadku Polski udział wydatków tej grupy mieszkańców w konsumpcji prywatnej w 2015 r. kształtował się na poziomie średniej dla UE (wskaźnik wyniósł 40%), natomiast ich udział w konsumpcji dóbr publicznych wyniósł ok. 9%. Wzrost udziału osób starszych w populacji UE jak i Polski spowoduje, bez wątpienia, wzrost wydatków konsumpcyjnych tej grupy ludności

Rys. 1. Proces budowania srebrnej gospodarki

Źródło: Golinowska S. (2011), „Srebrna gospodarka” i miejsce w niej sektora zdrowotnego. Koncepcja i regionalne przykłady zastosowania, „Zeszyty Naukowe Ochrony Zdrowia. Zdrowie Publiczne i Zarządzanie”, nr 1, s. 76–85 .

w kolejnych latach. W strukturze wydatków osób starszych, w porównaniu do grup młodszych, większy udział stanowią usługi opieki zdrowotnej, a także wydatki na rekreację i kulturę oraz wyposażenie i artykuły gospodarstwa domowego¹⁰.

W omawianym raporcie zwrócono uwagę na kilka czynników, które hamują rozwój sektora srebrnej gospodarki. Jednym z nich jest powolna reakcja producentów i usługodawców na trendy demograficzne oraz wynikające z tego zmiany potrzeb konsumentów na swoich rynkach. Obserwuje się także zjawisko braku dalszego rozwoju innowacyjnych rozwiązań (produktów i usług) dedykowanych osobom starszym, które ze względu na niepewność rynku, problemy cenowe i utrwalone modele biznesowe, pozostają produktami niszowymi. Ponadto wiele z branż znajduje się dopiero w fazie rozwoju (np. robotyka domowa) lub nie są jeszcze dostatecznie rozwinięte. Przewyciężenie tych trudności, zdaniem autorów raportu, wymagać będzie makroekonomicznego uzasadnienia i stymulacji poprzez odpowiednią politykę.

Uwarunkowania demograficzne rozwoju srebrnej gospodarki w polskich regionach

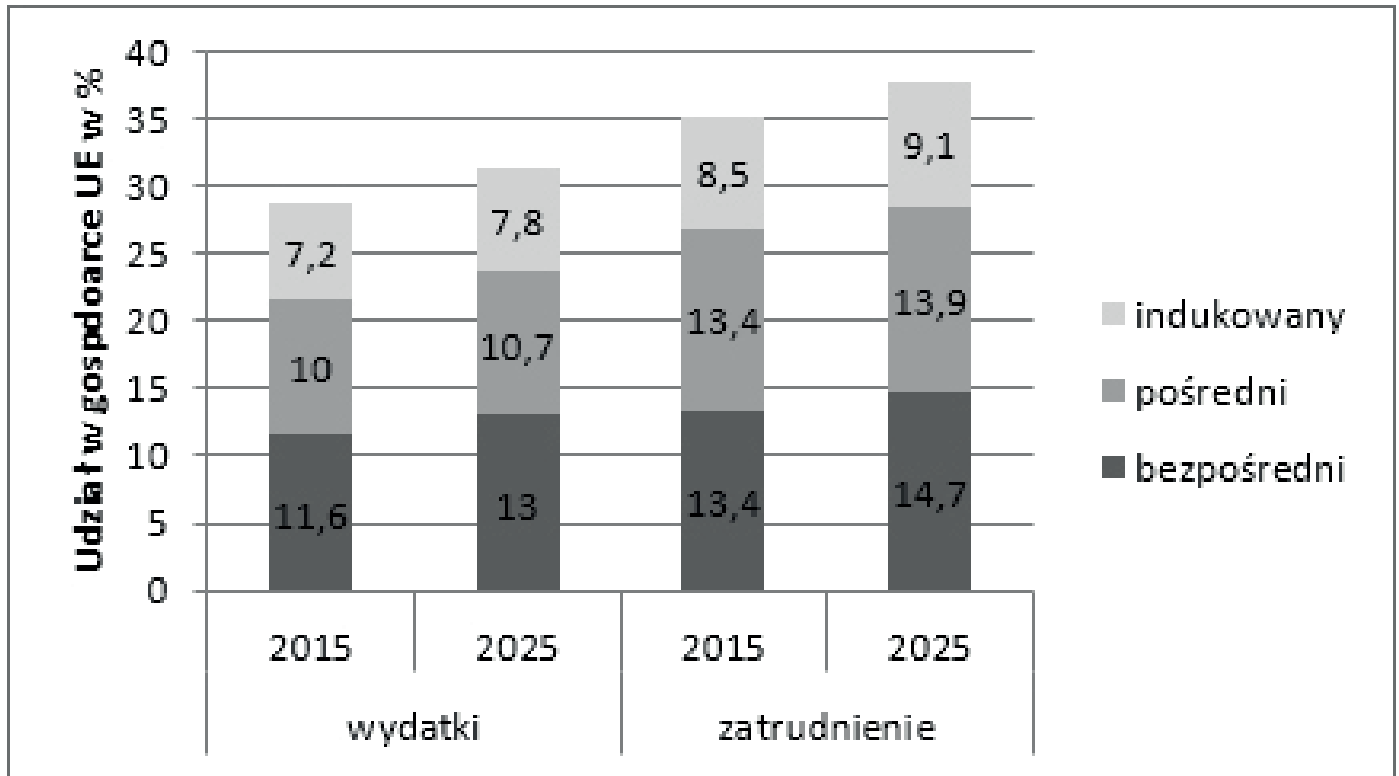
Trendy demograficzne a także zmiana stylu życia obserwowane w krajach UE, w tym w Polsce, stanowią zasadniczą przesłankę i motyw dla działań wspierających rozwój srebrnej gospodarki. Biorąc pod uwagę trendy demograficz-

8 Kołodziejczyk-Olczak I.(2014), Zarządzanie pracownikami w dojrzałym wieku. Wyzwania i problemy Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 52-53

9 European Commission, 2018, The Silver Economy. Final Report.

10 European Commission, 2018, The Silver Economy. Final Report.

Rys. 2. Wpływ ekonomiczny srebrnej gospodarki w UE

Źródło: European Commission, 2018, The Silver Economy. Final Report.

ne na pierwsze miejsce wysuwa się zjawisko starzenia się społeczeństwa europejskiego. Według Organizacji Narodów Zjednoczonych w najbliższych latach szczególnie zauważalny będzie proces „podwójnego starzenia się” populacji, polegający na gwałtownym wzroście udziału w populacji osób z grup „starszych-starych” (ang. old-old; 75–84 lat) oraz „najstarszych starych”, „długowiecznych” (ang. oldest-old; powyżej 85 lat). Zgodnie z prognozami, w strukturze wiekowej mieszkańców UE do 2060 r. udział osób w wieku 65 lat i starszych wzrośnie z 18% do 30% w porównaniu do stanu obecnego, a udział osób w wieku powyżej 80 lat będzie więcej niż dwukrotnie wyższy¹¹. W tym samym czasie udział osób w wieku produkcyjnym (15-64) w całej populacji ma się znacznie zmniejszyć, z 67% do 57%.

W Polsce mamy do czynienia z szybszym tempem starzenia się społeczeństwa w odniesieniu do średniej dla UE. Według prognozy GUS, udział osób w wieku 65+ w strukturze polskiego społeczeństwa wzrośnie z 14,7% w 2013 r. do 32,7% w 2050 r., a udział osób powyżej 80 lat będzie ponad dwukrotnie wyższy¹². Mediana wieku ludności Polski w 2016 r. wyniosła 40,2 lat, natomiast prognoza dla 2040 r. kształtuje się na po-

ziomie 50,3 lat¹³. Innym wskaźnikiem prezentującym proces starzenia się ludności Polski jest wskaźnik starości demograficznej, obrazujący udział osób w wieku 65 lat i więcej w ogólnej liczbie ludności oraz indeks starości obliczany, jako liczba osób w wieku 65 lat i więcej przypadająca na 100 osób w wieku 0–14 lat (liczba dziadków na 100 wnuczków). W 2016 r. dla Polski wyniosły one odpowiednio 16,4% i 109, w 2040 r. według prognoz GUS osiągną poziomy 26,4% i 219¹⁴. Najszybciej starzejące się społeczeństwa, w ujęciu regionalnym, występują w województwach: warmińsko-mazurskim, opolskim, lubuskim, podlaskim, świętokrzyskim i zachodniopomorskim. Najwyższy poziom wskaźnika starości (w przedziale 17,1-18,3%) w 2016 r. osiągnęły województwa: łódzkie, opolskie, śląskie i świętokrzyskie¹⁵. Zanotowały one w tym samym roku również najwyższą medianę wieku (powyżej średniej dla Polski). We wszystkich województwach udział osób w wieku powyżej 65 lat wzrośnie do poziomu powyżej 30% do 2050 r. (tabela 1). Dane statystyczne uzasadniają rozwój srebrnej gospodarki w polskich regionach, ukierunkowanej na potrzeby osób starszych.

Zjawisku starzenia się społeczeństwa europejskiego towarzyszy jednocześnie wydłużanie się trwania życia. Przeciętne

11 Dane dla EU-27: The 2012 Ageing Report; Economic and budgetary projections for the 27 EU Member States (2010-2060).

12 Prognoza ludności na lata 2014-2050, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2014.

13 Atlas demograficzny Polski, GUS 2017, s. 16.

14 Ibidem, s. 21 i 24.

15 Ibidem.

Tabela 1. Osoby w wieku 65+ w województwach w 2013 r. i 2050 r. (prognoza) w osobach i %

Województwo	2013		2050	
	w osobach	%	w osobach	%
Dolnośląskie	432 113	14,9	836 393	33,5
Kujawsko-Pomorskie	294 395	14,1	589 276	32,8
Lubelskie	332 302	15,4	593 860	34,7
Lubuskie	136 502	13,4	289 017	32,9
Łódzkie	416 170	16,6	684 186	34,2
Małopolskie	487 081	14,5	1 021 693	31,2
Mazowieckie	819 746	15,4	1 662 557	31,3
Opolskie	153 670	15,3	268 939	36,1
Podkarpackie	298 600	14,0	626 643	33,5
Podlaskie	183 392	15,4	344 417	35,1
Pomorskie	309 908	13,5	679 805	30,0
Śląskie	711 741	15,5	1 249 558	34,0
Świętokrzyskie	204 026	16,1	351 844	36,0
Warmińsko-Mazurskie	185 846	12,8	396 837	32,9
Wielkopolskie	468 344	13,5	1 014 943	30,9
Zachodniopomorskie	238 772	13,9	487 520	33,6

Źródło: opracowano na podstawie danych GUS

trwanie życia w regionie europejskim w 2015 r. według danych WHO wyniosło 76,8 lat (dla mężczyzn 73,2 lata, dla kobiet 80,2 lata)¹⁶. Dla Polski wskaźniki te ukształtowały się na poziomie odpowiednio 77,5 lat (mężczyźni – 73,6 lat, kobiety – 81,3 lata). W krajach europejskich odnotowuje się także najwyższą przewidywaną długość życia w zdrowiu, mierzoną wskaźnikiem przewidującym średnią liczbę równoważnych lat pełnego zdrowia dla noworodka - Healthy life expectancy (HALE) at birth (years)¹⁷. Wskaźnik ten dla regionu europejskiego w 2015 r. wyniósł 68 lat, z kolei dla Polski 68,7.

Negatywnym trendem, wzmacniającym procesy starzenia się ludności Europy, jest zjawisko wyludniania się regionów. W Polsce największe prognozowane ubytki ludności w latach 2017-2040 nastąpią w województwach świętokrzyskim, łódzkim, lubelskim, opolskim i śląskim, przy czym procesy depopulacji wystąpią w znacznie większej liczbie województw: w regionie świętokrzyskim, opolskim, śląskim, kujawsko-pomorskim, dolnośląskim i lubuskim¹⁸. Spadek liczby ludności i starzenie się tworzą złożony system interakcji, w którym krzyżują się aspekty ekonomiczne, społeczne, polityczne

Tabela 2. Przeciętne trwanie życia w 2016 r. w Polsce według województw

Województwa	Mężczyźni	Kobiety
Ogółem	73,9	81,9
Dolnośląskie	73,5	81,4
Kujawsko-pomorskie	73,7	81,4
Lubelskie	73,6	82,7
Lubuskie	73,0	81,4
Łódzkie	72,0	80,8
Małopolskie	75,3	82,9
Mazowieckie	74,1	82,3
Opolskie	74,4	81,8
Podkarpackie	75,4	83,0
Podlaskie	74,2	82,8
Pomorskie	74,5	81,7
Śląskie	73,5	80,9
Świętokrzyskie	73,7	82,1
Warmińsko-mazurskie	72,7	81,1
Wielkopolskie	74,2	81,5
Zachodniopomorskie	73,5	81,6

Źródło: dane statystyczne Głównego Urzędu Statystycznego, www.stat.gov.pl

16 WHO Data: http://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/2017/en/

17 WHO Data: http://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/2017/en/

18 Atlas demograficzny Polski, GUS 2017, dostęp: 15.05.2018.

Tabela 3. Udział osób powyżej 50 roku życia w populacji ogółem polskich województwa w latach 2000-2013

WOJEWÓDZTWO	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	tempo wzrostu udziału osób powyżej 50 lat w populacji ogółem w latach 2000-2013
DOLNOŚLĄSKIE	28,23	29,20	30,19	31,14	32,06	33,00	33,92	34,74	35,48	36,06	36,58	37,02	37,33	37,63	33,28
KUJAWSKO-POMORSKIE	26,77	27,50	28,25	29,01	29,79	30,60	31,42	32,20	32,91	33,52	34,14	34,64	35,08	35,51	32,64
LUBELSKIE	28,61	29,21	29,83	30,50	31,16	31,84	32,54	33,23	33,83	34,36	34,72	35,16	35,55	35,99	25,80
LUBUSKIE	25,58	26,49	27,44	28,36	29,26	30,24	31,19	32,12	32,95	33,62	34,22	34,75	35,17	35,56	39,03
ŁÓDZKIE	31,00	31,75	32,51	33,26	34,00	34,80	35,55	36,27	36,89	37,40	37,87	38,23	38,50	38,78	25,09
MAŁOPOLSKIE	27,12	27,69	28,27	28,85	29,45	30,10	30,72	31,32	31,89	32,37	32,78	33,18	33,55	33,91	25,02
MAZOWIECKIE	29,59	30,23	30,93	31,63	32,33	33,06	33,70	34,29	34,81	35,20	35,39	35,59	35,74	35,90	21,32
OPOLSKIE	27,29	28,05	28,85	29,65	30,49	31,33	32,20	33,03	33,85	34,60	35,32	36,01	36,61	37,25	36,51
PODKARPACKIE	25,92	26,48	27,09	27,72	28,37	29,03	29,75	30,45	31,08	31,70	32,13	32,69	33,19	33,69	29,96
PODLASKIE	27,82	28,30	28,84	29,41	30,04	30,71	31,42	32,22	32,95	33,60	34,07	34,66	35,20	35,73	28,46
POMORSKIE	25,91	26,73	27,53	28,33	29,13	29,97	30,75	31,45	32,07	32,59	33,02	33,45	33,78	34,14	31,74
ŚLĄSKIE	28,30	29,14	30,02	30,87	31,73	32,61	33,47	34,30	35,08	35,75	36,43	36,93	37,38	37,81	33,61
ŚWIĘTOKRZYSKIE	29,50	30,21	30,93	31,69	32,44	33,25	34,03	34,81	35,50	36,13	36,59	37,11	37,51	37,91	28,51
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	24,50	25,28	26,08	26,90	27,72	28,62	29,52	30,41	31,23	31,99	32,63	33,27	33,85	34,39	40,38
WIELKOPOLSKIE	26,28	26,96	27,67	28,37	29,06	29,80	30,52	31,24	31,85	32,39	32,88	33,28	33,62	33,97	29,28
ZACHODNIPO-MORSKIE	26,36	27,36	28,34	29,32	30,27	31,29	32,28	33,20	34,02	34,76	35,38	35,92	36,35	36,76	39,47

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Tabela 4. Indeks aktywnego starzenia się dla Polski i UE w 2012 i 2014 r.

Indeksy	Zatrudnienie		Aktywność społeczna		Niezależność, zdrowie i bezpieczeństwo		Zdolność i przygotowanie otoczenia do wykorzystania potencjału starzejącego się społeczeństwa		Ogółem	
	2012	2014	2012	2014	2012	2014	2012	2014	2012	2014
Polska	19,8	22,4	12,2	12,2	67,5	64,9	47,9	47,9	27,3	28,2
UE27/2012 UE28/2014	27,1	27,9	18,1	18,1	71,7	70,6	54,4	54,4	33,8	34,0

Źródło: opracowanie na podstawie A. Zaidi, K. Gasior, M.M. Hofmarcher, O. Lelkes, B. Marin, R. Rodrigues, A. Schmidt, P. Vanhuyse i E. Zolyomi. (2013). Active Ageing Index 2012: Concept, Methodology and Final Results: Methodology Report Submitted to European Commission's DG Employment, Social Affairs and Inclusion, and to Population Unit, UNECE, for the project: „Active Ageing Index (AAI). Geneva: UNECE, dostęp: http://www.euro.centre.org/data/1363275126_21733.pdf; A. Zaidi. (2014). Policy Brief: AAI 2014: Active Ageing Index for 28 European Union Countries, dostęp: https://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/WG7/Documents/Policy_Brief_AAI_for_EG_v2.pdf

i środowiskowe, w taki sposób, że rozwiązanie problemu przy zastosowaniu podejścia sektorowego nie jest możliwe¹⁹.

Rynek srebrnej gospodarki determinowany jest popytem na dobra i usługi osób powyżej 50 roku życia. Udział osób w tej kategorii wiekowej w populacji województw w latach 2000-2013 przedstawia tabela 3. Wynika z niej systematyczny wzrost tego wskaźnika we wszystkich województwach. Tempo zmian w latach 2000-2013 było jednak najwyższe w województwach warmińsko-mazurskim, zachodniopomorskim i lubuskim, najniższe natomiast w mazowieckim.

Analiza dochodów rozporządzalnych, przypadających na jedną osobę w gospodarstwach osób wyłącznie powyżej 60 roku życia, których wartość przeciętna w 2016 r. wyniosła 1828,44 zł (i była wyższa o 24,3% niż w gospodarstwach, w skład których wchodziły wyłącznie osoby młodsze, w wieku poniżej 60 lat), pozwala stwierdzić, że seniorzy stanowią liczącą się grupę konsumentów. Wzrost ich zamożności jest czynnikiem pozytywnie oddziałującym na popyt na produkty i usługi sektora srebrnej gospodarki. Przeciętne miesięczne wydatki na 1 osobę w gospodarstwach domowych zamieszkiwanych tylko przez osoby w wieku 60 lat i więcej wyniosły 1500,00 zł i były o 33,5% wyższe niż w gospodarstwach, w skład których wchodziły wyłącznie osoby młodsze. Gospodarstwa domowe osób starszych (60+), w porównaniu z gospodarstwami domowymi osób młodszych, ponosiły wyższe wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe, użytkowanie mieszkania lub domu i nośniki energii oraz zdrowie²⁰. Odmienności w zakresie struktury gospodarstw domowych osób starszych, liczby osób zamieszkujących razem, czy wyposażenia mieszkań,

mają znaczny wpływ na strukturę koszyka wydatków tych osób²¹.

Rozwój srebrnej gospodarki podyktowany jest też zmianą stylu życia osób starszych, który wynika z podejmowania wielu aktywności, m.in. podróżowania, rozwijania zainteresowań, korzystania z coraz bardziej wyrafinowanych usług i produktów. Wpływ mają na nią również relacje rodzinne, kształtowane na odległość z powodu migracji zarobkowej. Z powodu oddalenia, w mniejszym stopniu niż w przeszłości, seniorzy zaangażowani są w życie swoich dzieci i wnuków, co pozostawia im większą przestrzeń dla rozwoju własnych zainteresowań. Kontaktowanie się z rodziną skłania do korzystania z urządzeń elektronicznych i technologii komunikacyjno-informacyjnych. Aktywne starzenie się należy uznać za element niezbędny dla rozwoju srebrnej gospodarki. W tym kontekście warto przywrócić się kształtowaniu indeksu aktywnego starzenia się. Indeks obejmuje pomiar w 4 obszarach: zatrudnienie, aktywność społeczna, niezależność, zdrowie i bezpieczeństwo oraz zdolność i przygotowanie do wykorzystania potencjału starzejącego się społeczeństwa²². Pozwala

21 K. Bałandynowicz-Panfil, Starsi konsumenci siłą napędową rozwoju przedsiębiorstw, sektorów, gospodarek, [w:] Demografia i bezpieczeństwo społeczne krajów Unii Europejskiej, red. I. Sobczak, M. Wyrzykowska-Antkiewicz, „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Gdańsku”, Tom 25, Gdańsk 2013, s. 111–116.

22 W pomiarze indeksu aktywnego starzenia zastosowano wagi odpowiednio: 35, 35, 10 i 20. Indeks zatrudnienia obejmuje wskaźniki: zatrudnienia osób w wieku 55-59 lat, 60-64 lat, 65-79 i 70-74 lat. Indeks aktywności społecznej obejmuje: zaangażowanie osób starszych w wolontariat, opiekę nad wnukami, opiekę nad innymi osobami, zaangażowanie polityczne. Indeks niezależności ocenia: aktywność fizyczną osób starszych, dostęp do opieki medycznej, samodzielne zamieszkanie, poziom mediany dochodów, brak zagrożenia ubóstwem, brak depriwacji materialnej, bezpieczeństwo, kształcenie przez całe życie. Indeks zdolności i przygotowania otoczenia do wykorzystania potencjału starzejącego się społeczeństwa obejmuje następujące wskaźniki: pozostała średnia długość życia w wieku 55 lat w przewidywanej

19 Katsarova I.(2008), Regiony wyludniające się: nowy paradygmat demograficzny i terytorialny. Studium, Parlament Europejski, IP/B/REGI/IC/2007-044 PE 408.928, 2008, s.8

20 Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, 2017, Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce za rok 2016, Warszawa.

Tabela 5. Indeks aktywnego starzenia się w polskich regionach

Województwa	Zatrudnienie	Aktywność społeczna	Niezależność, zdrowie i bezpieczeństwo	Zdolność i przygotowanie otoczenia do wykorzystania potencjału starzejącego się społeczeństwa w polskich regionach	Ogółem
Dolnośląskie	29.7	13.3	49.7	25.5	25,1
Kujawsko-pomorskie	24.3	11.0	49.3	25.7	22,6
Lubelskie	38.3	17.3	47.3	23.1	28,9
Lubuskie	30.3	16.5	48.1	24.3	26,0
Łódzkie	36.2	11.2	46.8	24.3	26,2
Małopolskie	32.5	13.9	50.3	24.4	26,4
Mazowieckie	39.5	13.5	51.7	27.1	29,2
Opolskie	29.3	12.3	49.9	24.6	24,8
Podkarpackie	39.8	13.3	46.5	23.0	28,2
Podlaskie	32.9	11.0	47.5	19.8	24,2
Pomorskie	28.9	12.1	50.7	30.0	25,5
Śląskie	27.9	12.0	53.9	27.8	25,0
Świętokrzyskie	36.7	11.6	44.4	19.7	25,6
Warmińsko-mazurskie	27.8	9.6	45.6	22.1	22,3
Wielkopolskie	30.0	13.0	52.8	23.3	25,1
Zachodniopomorskie	25.2	13.7	47.5	24.6	23,5

Źródło: J. Perek-Białas, E. Mysińska, 2013, Indeks aktywnego starzenia w ujęciu regionalnym, ekspertyza wykonana na zlecenie Departamentu Polityki Senioralnej, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, dostęp: http://senior.gov.pl/source/PL_Regional_AAI.pdf.

on mierzyć poziom, w jakim starsze osoby mogą prowadzić niezależne życie, poprzez samodzielne funkcjonowanie, udział w rynku pracy w ramach pracy zarobkowej, ale też ocenia aktywność społeczną oraz możliwości dla polityki aktywnego starzenia w danym kraju. W Polsce kształtuje się on znacznie poniżej średniej europejskiej (tabela 4.).

W oparciu o metodologię indeksu aktywnego starzenia opracowane zostały syntetyczne wskaźniki dla polskich regionów, pokazujące pozycję województwa w realizacji polityki aktywnego starzenia na poziomie kraju. Uwzględnione w pomiarze dane dotyczą 2010 lub 2011 r. oraz osób 65+ ale też 55+.

Przy zachowaniu wag użytych w obliczaniu indeksu aktywnego starzenia dla krajów UE (35,35, 10, 20) najwyższe miej-

sce zajmuje województwo mazowieckie, następnie lubelskie i podkarpackie (tabela 5).

Metodyka badania

Celem badań prezentowanych w artykule jest identyfikacja srebrnej gospodarki, jako specjalizacji w gospodarce regionalnej, na podstawie analizy treści strategii rozwoju województw oraz programów z nimi powiązanych. Badanie zakładało uzyskanie odpowiedzi na następujące pytania problemowe:

- 1) Czy w strategiach rozwoju województw sytuacja demograficzna w regionach jest rozpatrywana jako negatywne uwarunkowanie rozwoju, czy też jako potencjalna szansa dla rozwoju srebrnej gospodarki?
- 2) Czy w strategiach rozwoju województw zdiagnozowano uwarunkowania (np. wielkość konsumpcji dóbr i usług w grupie osób starszych) i zasoby (np. podmioty gospodarcze oferujące produkty dla osób starszych) rozwoju srebrnej gospodarki?
- 3) Czy w strategiach rozwoju województw zdiagnozowano rozmiary srebrnej gospodarki?

długości życia w wieku 50 lat, udział lat życia w zdrowiu w pozostałej długości życia w wieku 55 lat, psychiczne samopoczucie, korzystanie z technologii informacyjno-komunikacyjnych przez osoby starsze w wieku 55-74 lat przynajmniej raz w tygodniu (w tym codziennie), relacje społeczne: odsetek osób starszych w wieku powyżej 55 lat, które się spotykają z przyjaciółmi, krewnymi lub kolegami co najmniej raz w miesiącu, osiągnięcia edukacyjne osób starszych: odsetek osób starszych w wieku 55-74 z wykształceniem średnim lub wyższym.

- 4) Czy w strategiach rozwoju województw zidentyfikowano specjalizacje srebrnej gospodarki?
- 5) Czy w strategiach rozwoju województw zidentyfikowano wpływ rozwoju sektora srebrnej gospodarki na rynek pracy?
- 6) Czy w strategiach rozwoju województw srebrna gospodarka postrzegana jest jako inteligentna specjalizacja regionalna?
- 7) Czy w strategiach rozwoju województw i ich programach sektorowych dedykowanych zjawisku starzenia się populacji, zaplanowano cele związane z rozwojem srebrnej gospodarki?
- 8) Jakie działania (narzędzia/metody) wsparcia rozwoju srebrnej gospodarki zaplanowane zostały do wdrożenia w analizowanych dokumentach?
- 2) Strategię Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 – Plan modernizacji 2020+
- 3) Strategię Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.)
- 4) Strategię Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020
- 5) Strategię Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020.Łódzkie 2020
- 6) Strategię Rozwoju Województwa Małopolskiego 2011-2020
- 7) Strategię Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku Innowacyjne Mazowsze
- 8) Strategię Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 r.
- 9) Strategię Rozwoju Województwa - Podkarpackie 2020
- 10) Strategię Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020
- 11) Strategię Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020
- 12) Strategię Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+”
- 13) Strategię Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020
- 14) Strategię Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Woje-

Wykaz dokumentów:

Analizą treści objętych zostało 16 strategii wojewódzkich oraz programy sektorowe podejmujące analizowaną problematykę. W szczególności przeanalizowano:

- 1) Strategię Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020
- 14) Strategię Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Woje-

Tabela 6. Kryteria i punktacja oceny gotowości programowej województw do wsparcia rozwoju srebrnej gospodarki

Obszar oceny	Kryteria oceny	Liczba punktów
Diagnoza (D _{sg})	zidentyfikowany rozmiar i specjalizacje sektora srebrnej gospodarki w województwie	3
	zidentyfikowany wpływ zjawiska starzenia się społeczeństwa na gospodarkę (konsumpcję i podaż produktów i usług) oraz usługi publiczne	2
	zidentyfikowanie srebrnej gospodarki jako szansy rozwoju na podstawie trendów demograficznych	1
	brak zagadnienia srebrnej gospodarki	0
Analiza SWOT (S _{sg})	jest odniesienie do zagadnienia rozwoju srebrnej gospodarki	1
	brak odniesienia do zagadnienia rozwoju srebrnej gospodarki	0
Hierarchia celów (O _{sg})	jest odniesienie do zagadnienia rozwoju srebrnej gospodarki w celach na wszystkich poziomach	2
	jest odniesienie do zagadnienia rozwoju srebrnej gospodarki w celach na wybranych poziomach (brak spójnej ścieżki celów)	1
	brak odniesienia do zagadnienia rozwoju srebrnej gospodarki w celach	0
Działania (A _{sg})	Działania na rzecz rozwoju srebrnej gospodarki zaprojektowane w strategii rozwoju województwa oraz uszczegółowione w programie sektorowym dedykowanym zjawisku starzenia się populacji w województwie	3
	Działania na rzecz rozwoju srebrnej gospodarki zaprojektowane w programie sektorowym dedykowanym procesom starzenia się populacji województwa	2
	Działania na rzecz rozwoju srebrnej gospodarki zaprojektowane w strategii rozwoju	2
	Brak działań na rzecz rozwoju srebrnej gospodarki	0
Monitoring (M _{sg})	są zdefiniowane wskaźniki rozwoju srebrnej gospodarki	1
	brak wskaźników rozwoju srebrnej gospodarki	0
Max. suma		10

- wództwa Warmińsko-Mazurskiego do roku 2025
- 15) Zaktualizowaną Strategię Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do 2020 roku
- 16) Strategię Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego

Dla potrzeb weryfikacji hipotezy oceniono korelację, pomiędzy wskaźnikiem tempa wzrostu potencjału ludnościowego województwa w zakresie srebrnej gospodarki oraz wskaźnikiem gotowości programowej samorządu województwa do wspierania rozwoju srebrnej gospodarki. Wskaźnik potencjału ludnościowego województwa dla rozwoju srebrnej gospodarki, wyrażony został wskaźnikiem tempa wzrostu udziału osób powyżej 50 roku życia w populacji województwa ogółem, obliczonego dla każdego województwa dla lat 2000-2013. Taki zakres czasowy analizy jest tożsamy z okresem czasowym przyjętym z reguły w częściach diagnostycznych strategii rozwoju województw. Wskaźnik gotowości programowej skonstruowany został za pomocą metody, która polega na ocenie zawartości poszczególnych elementów strategii (diagnozy, analizy SWOT, wizji i celu głównego, celów, wskaźników monitoringu) dokonanej w odniesieniu do zagadnienia rozwoju srebrnej gospodarki oraz działań zaprojektowanych w strategiach i programach sektorowych dotyczących zjawiska starzenia się populacji województw. Przyjęto następującą skalę ocen:

Punkty uzyskane w ocenie każdej części dokumentu są sumowane, a następnie obliczana jest ogólna wartość wskaźnika, według poniższego wzoru:

$$\begin{array}{l} \text{Wskaźnik} \\ \text{gotowości} \\ \text{programowej} \\ \text{województwa} \\ \text{do wspierania} \\ \text{rozwoju} \\ \text{srebrnej} \\ \text{gospodarki} \end{array} = \text{Suma } (D_{SG} + S_{SG} + O_{SG} + A_{SG} + M_{SG})$$

Srebrna gospodarka jako specjalizacja regionalna w świetle strategii rozwoju województw i regionalnych programów sektorowych

We wszystkich strategiach rozwoju regionalnego sytuacja demograficzna jest rozpatrywana jako uwarunkowanie negatywne dla prowadzenia polityki rozwoju. Postępujące starzenie demograficzne często uznawano za zagrożenie dla

realizacji tej polityki. Tylko w 4 województwach (opolskim, podlaskim, pomorskim i warmińsko-mazurskim) jako szansę rozwojową wskazano: rozwój „srebrnej gospodarki”, rozwój usług spędzania wolnego czasu, czy wzrost konkurencyjności regionu. Problematyka srebrnej gospodarki podnoszona jest ponadto w kilku innych strategiach rozwoju regionalnego. Spośród 16 województw, zagadnienie srebrnej gospodarki zostało wprowadzone do głównego nurtu polityki intraregionalnej w 7 z nich: kujawsko-pomorskim, lubuskim, łódzkim, podlaskim, pomorskim, wielkopolskim i warmińsko-mazurskim. Srebrna gospodarka jest różnie ujmowana w strategiach rozwoju (tabela 7):

- wpisywana jest w kontekst polityki rynku pracy – województwo łódzkie,
- traktowana jest jako szansa rozwojowa, bez określenia sposobów jej wykorzystania – województwo lubuskie, pomorskie,
- zorientowana jest na zaspokajanie potrzeb podstawowych i zdrowotnych – województwo warmińsko-mazurskie,
- wpisywana jest w kontekst polityki innowacyjnej w regionach – województwo podlaskie, wielkopolskie, w strategii województwa podlaskiego wskazano silver economy jako innowacyjną i wyspecjalizowaną branżę regionalnej gospodarki (składnik inteligentnej specjalizacji regionalnej, filar ECO),

W wymienionych regionach, w których strategiach wskazano na rozwój srebrnej gospodarki, nie rozpoznano wielkości tego sektora, jego uwarunkowań rozwoju czy zasobów. Również nie dokonano identyfikacji specjalizacji regionalnych w ramach tego sektora, co pozwoliłoby rozwijać wybrane segmenty srebrnego rynku, adekwatnie do regionalnych uwarunkowań. Ponadto analizowane strategie nie odnoszą się do wpływu rozwoju tego sektora na rynek pracy. Warto jednak nadmienić, że województwo łódzkie oraz świętokrzyskie zleciły realizację badań w tym zakresie.²³

Działania na rzecz rozwoju srebrnej gospodarki zostały zaprojektowane wyłącznie w dwóch strategiach. Województwo wielkopolskie zakłada działania planistyczne (przygotowanie koncepcji rozwoju tego sektora wraz z planem działań), inwestycyjne (rozwój infrastruktury instytucji srebrnego sektora jak i wspieranie inwestycji w zakresie usług społecznych), sty-

23 Wojewódzki Urząd Pracy w Łodzi, 2013, Popyt na pracę w obszarze srebrnej gospodarki. Analiza dla województwa łódzkiego, Wojewódzki Urząd Pracy w Łodzi, Regionalne Obserwatorium Rynku Pracy w Łodzi, Łódź; Obserwatorium Rozwoju Regionalnego Departament Polityki Regionalnej; Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego, 2016, Analiza zapotrzebowania na kształcenie w kierunkach i rozwijanie miejsc pracy w obszarze „srebrnej gospodarki” w województwie świętokrzyskim, Kielce.

mulujące rozwój przedsiębiorczości i innowacyjności w tym sektorze oraz stymulujące rozwój powiązań międzyorganizacyjnych w i na rzecz sektora srebrnej gospodarki. Z kolei województwo warmińsko-mazurskie planuje szeroką diagnozę sektora oraz jego promocję.

Wzrost sprawności koordynacji polityk regionalnych wymaga od władz regionalnych opracowania szczegółowych programów projektujących działania dedykowane realizacji poszczególnych celów rozwojowych. Odnosząc się do rozwoju sektora srebrnej gospodarki, jedynie w województwie wielkopolskim w strategii rozwoju przewidziano opracowanie koncepcji „srebrnego sektora” w Wielkopolsce oraz planu działań na rzecz jego rozwoju. Ponadto, Wielkopolski Program na rzecz osób starszych do 2020 r. przewiduje w ramach celu operacyjnego, wzrost aktywności zawodowej seniorów realizację zadania polegającego na upowszechnianiu zawodów odpowiadających na potrzeby osób starszych, w tym w sferze srebrnej gospodarki.

W Planie Przeciwdziałania Depopulacji w Województwie Łódzkim 2020 wyznaczony został priorytet Sektor srebrnej gospodarki, któremu podporządkowany został cel wsparcia rozwoju srebrnej gospodarki. Założono w nim szerokie i kompleksowe działania obejmujące wsparcie systemu gospodarczego poprzez wykorzystanie potencjału osób starszych i w sposób uwzględniający ich potrzeby (popyt). Program przewiduje także wykorzystanie idei „projektowania uniwersalnego” i „międzypokoleniowego”, a więc dążenia podmiotów gospodarczych do dostosowania swoich dóbr i usług do potrzeb osób w różnym wieku, o zróżnicowanej kondycji fizycznej i możliwościach poznawczych, co może umożliwić poprawę integracji społecznej ich użytkowników. Wspieranie srebrnej gospodarki obejmuje także rozwój sektora usług dopasowanych do potrzeb i możliwości osób starszych, między innymi poprzez wsparcie i promowanie rozwiązań technicznych i gospodarczych, wpływających na rozwój specjalistycznych usług dla osób starszych, usług związanych z zamianą mieszkań pomiędzy osobami starszymi a osobami młodymi, usług opiekuńczych, edukacyjnych i innych. Szczególnie istotne w tym kontekście jest zwiększenie jakości usług społecznych i socjalnych (usług pomocy społecznej, wsparcia rodziny i pieczy opiekuńczej i zdrowotnej) oraz rozbudowa bazy domów pomocy społecznej, domów dziennego pobytu i centrów wsparcia (w tym. kluby dla seniorów, Uniwersytety Trzeciego Wieku, mieszkania chronione i inne w zależności od potrzeb lokalnych). Wspierany będzie także rozwój usług społecznych dla seniorów w miejscu zamieszkania, a także wypracowanie nowych produktów, wspomagających aktywność zawodową osób powyżej 50 roku życia (np. model sieci franczyzy społecznej przeciwdziałającej wykluczeniu cyfrowemu, tworzenie inkubatorów aktywizacji zawodowej

seniorów). Istotne w tym aspekcie, są także usługi edukacyjne dla osób starszych po zakończeniu aktywności zawodowej. W kontekście rozwoju srebrnej gospodarki niezbędne jest także wsparcie przedsiębiorców w wieku powyżej 50 lat, działania edukacyjne uświadamiające rolę i znaczenie, a także możliwości i potrzeby osób starszych. Działaniem towarzyszącym wskazanym powyżej zadaniom jest wsparcie profesjonalizacji standaryzacji dóbr i usług skierowanych do osób starszych.

Z kolei województwo warmińsko-mazurskie, w programie Polityka senioralna województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2014-2020, prognozuje rozwój srebrnej gospodarki w regionie ze względu na zachodzące przemiany demograficzne, generujące produkty i usługi w czterech obszarach wsparcia osób starszych: zdrowiu (profilaktyka, rehabilitacja), infrastrukturze i usługach socjalnych, aktywności społecznej, kulturalnej i edukacyjnej, aktywności zawodowej oraz w turystyce, sporcie i rekreacji. Nie wskazuje jednak działań stymulujących rozwój tego sektora.

Program na rzecz osób starszych w województwie podlaskim na lata 2016-2020 zakłada (w ramach celu operacyjnego) rozwijanie srebrnej gospodarki z wykorzystaniem potencjału osób starszych. Zaplanowano działania informacyjne i promocyjne, dotyczące podmiotów ekonomii społecznej, tworzonych przez osoby starsze i działających na rzecz osób starszych, wspieranie tych podmiotów poprzez doradztwo, szkolenia, dofinansowanie, a także promowanie dobrych praktyk. Województwo świętokrzyskie w Świętokrzyskim Programie na Rzecz Osób Starszych do 2020 r. zakłada kierunek działań w celu stworzenia srebrnej gospodarki w regionie, bez wskazania metod i narzędzi jego wsparcia. Wojewódzki Program na rzecz osób starszych województwa lubuskiego nie odwołuje się bezpośrednio na poziomie celów do srebrnej gospodarki, ale zakłada poprawę jakości i dostępności usług medycznych w regionie poprzez doskonalenie zawodowe lekarzy, tworzenie poradni i oddziałów geriatrycznych, uruchamianie nowych wypożyczalni sprzętu rehabilitacyjnego i ortopedycznego, rozwój usług domowych na rzecz seniorów, tworzenie poradni, domów seniora, wdrażanie nowoczesnych technologii w zakresie opieki medycznej. Zaplanowano także rozszerzanie oferty kulturowej i edukacyjnej dla seniorów. Również Program na rzecz osób starszych na lata 2016-2020 województwa lubelskiego przewiduje rozwój specjalistycznej opieki geriatrycznej oraz poprawę jakości opieki i usług medycznych, nie odwołując się bezpośrednio do sektora srebrnej gospodarki.

Z odmienną sytuacją mamy natomiast do czynienia w województwie małopolskim. Tutaj, mimo braku zapisanych w strategii rozwoju województwa priorytetów i działań w obszarze srebrnej gospodarki, opracowano program „Wyzwania Ma-

Tabela 7. Postulaty i działania z obszaru srebrnej gospodarki zaprogramowane w wybranych strategiach rozwoju województw i regionalnych programach sektorowych dedykowanych procesom starzenia się populacji

Województwo	Diagnoza	Analiza SWOT	Postulaty	Działania	Program sektorowy
dolnośląskie	Brak	brak	brak	Brak	brak
kujawsko-pomorskie	Brak	brak	rozwój srebrnej gospodarki jako kierunek działań	Brak	brak
lubelskie	Brak	brak	brak	Brak	Program na rzecz osób starszych na lata 2016-2020 województwa lubelskiego
lubuskie	srebrna gospodarka jako szansa rozwojowa	brak	Brak	Brak	Wojewódzki Program na rzecz osób starszych (2017)
łódzkie	brak	Srebrna gospodarka jako wyzwanie dla pracowników i pracodawców w postaci rozwijania gotowości do zaangażowania się w ten sektor	brak	działania mające na celu kształtowanie aktywnych postaw na rynku pracy w zakresie srebrnej gospodarki	Plan Przeciwdziałania Depopulacji w Województwie Łódzkim 2020 (2015): - wsparcie systemu gospodarczego poprzez wykorzystanie potencjału osób starszych i w sposób uwzględniający ich potrzeby - wykorzystanie idei „projektowania uniwersalnego” i „międzypokoleniowego”, - rozwój sektora usług dopasowanych do potrzeb i możliwości osób starszych, poprzez m in wsparcie i promowanie rozwiązań technicznych i gospodarczych wpływających na rozwój specjalistycznych usług dla osób starszych, usług związanych z zamianą mieszkań pomiędzy osobami starszymi a osobami młodymi, usług opiekuńczych, edukacyjnych i innych. - zwiększenie jakości usług społecznych i socjalnych (usług pomocy społecznej, wsparcia rodziny i pieczy opiekuńczej i zdrowotnej) oraz rozbudowa bazy domów pomocy społecznej, domów dziennego pobytu i centrów wsparcia (np kluby dla seniorów, Uniwersytety Trzeciego Wieku, mieszkania chronione i inne w zależności od potrzeb lokalnych) - wsparcie rozwoju usług społecznych dla seniorów w miejscu zamieszkania, - wypracowanie nowych produktów wspomagających aktywność zawodową osób powyżej 50 roku życia (np model sieci franczyzy społecznej przeciwdziałającej wykluczeniu cyfrowemu, tworzenie inkubatorów aktywizacji zawodowej seniorów) - rozwój usług edukacyjnych dla osób starszych po zakończeniu aktywności zawodowej. - wsparcie przedsiębiorców w wieku powyżej 50 lat, - działania edukacyjne uświadamiające rolę i znaczenie, a także możliwości i potrzeby osób starszych. - wsparcie profesjonalizacji standaryzacji dóbr i usług skierowanych do osób starszych.

małopolskie	Brak	brak	brak	Brak	Wyzwania Małopolski w kontekście starzenia się społeczeństwa. Podejście strategiczne (2010) Srebrna gospodarka szansą dla Małopolski. Poradnik (2015)
mazowieckie	Brak	brak	brak	Brak	brak
opolskie	brak	srebrna gospodarka jako szansa rozwoju	brak	brak	Program Specjalnej Strefy Demograficznej w województwie opolskim na lata 2013-2020 r. „Opolskie dla Rodziny” (2014): - utworzenie klastra usług senioralnych, - rozwój nowoczesnych placówek opiekuńczych, w tym krótkoterminowych, opieki mobilnej i domowej, - doskonalenie kompetencji osób świadczących usługi dla seniorów - wprowadzenie opolskiego bonu dla seniora - aktywizacja seniorów (animacje i wolontariat dla seniorów, integrację wewnątrz- i międzypokoleniową, rozwój infrastruktury przyjaznej seniorom - rozwój kompetencji cyfrowych seniorów
podkarpackie	Brak	brak	brak	Brak	brak
podlaskie	Brak	brak	srebrna gospodarka jako strategiczna, innowacyjna i wyspecjalizowana branża regionalnej gospodarki (składnik inteligentnej specjalizacji regionalnej, filar ECO)	Brak	Program na rzecz osób starszych w województwie podlaskim na lata 2016-2020: - rozwijanie srebrnej gospodarki z wykorzystaniem potencjału osób starszych - promocja podmiotów ekonomii społecznej tworzonych przez osoby starsze i działających na rzecz osób starszych, - wspieranie tych podmiotów poprzez doradztwo, szkolenia, dofinansowanie - promowanie dobrych praktyk
pomorskie	srebrna gospodarka jako szansa rozwojowa	brak	brak	Brak	brak
śląskie	Brak	brak	brak	Brak	brak
świętokrzyskie	Brak	brak	brak	Brak	Świętokrzyski Program na Rzecz Osób Starszych do 2020 r.(2015): - stworzenie srebrnej gospodarki w regionie

warmińsko-mazurskie	brak	brak	Rozwój srebrnej gospodarki	<p>Działania służące diagnozie tego sektora:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wzrost bazy informacyjnej na temat możliwości rozwoju usług dla starzejącego się społeczeństwa, czyli: badania stanu oraz potencjału rozwojowego usług dla starzejącego się społeczeństwa, w tym badania popytu krajowego i zagranicznego na tego typu usługi w regionie, - utworzenie koncepcji rozwoju usług dla starzejącego się społeczeństwa w oparciu o badania i wizyty studialne w krajach wysoko rozwiniętych, - wspieranie podmiotów zainteresowanych tworzeniem i współpracą w tego typu usługach, - promowanie Warmii i Mazur jako regionu, w którym warto żyć niezależnie od wieku <p>b. działania służące jego promocji:</p> <ul style="list-style-type: none"> - promocja działań i zachowań zwiększających konkurencyjność w zakresie rozwoju usług dla starzejącego się społeczeństwa poprzez wspieranie rozwoju odpowiednich kierunków kształcenia i doskonalenia zawodowego, - wspieranie rozwoju infrastruktury przyjaznej i uwzględniającej potrzeby ludzi starszych, - rozwój usług medycznych i opieki zdrowotnej związanych z potrzebami ludzi w podeszłym wieku, - wspieranie aktywności mieszkańców w procesie tworzenia firm i organizacji pozarządowych świadczących usługi starzejącemu się społeczeństwu 	<p>Polityka senioralna województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2014-2020:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rozwój srebrnej gospodarki w regionie ze względu na zachodzące przemiany demograficzne generujące produkty i usługi w czterech obszarach wsparcia osób starszych: zdrowiu (profilaktyka, rehabilitacja), infrastrukturze i usługach socjalnych, aktywności społecznej, kulturalnej i edukacyjnej, aktywności zawodowej oraz w turystyce, sporcie i rekreacji
wielkopolskie	Brak	brak	Rozwój srebrnej gospodarki	<ul style="list-style-type: none"> - stworzenie koncepcji „srebrnego sektora” w Wielkopolsce oraz planu działań na rzecz jego rozwoju, - wspieranie inwestycji w zakresie usług społecznych, w tym dla osób starszych, - tworzenie instrumentów wsparcia przedsiębiorczości i innowacyjności „srebrnego” sektora gospodarki, - rozwój infrastruktury instytucji „srebrnego sektora”, - wzmacnianie partnerstwa administracji z mieszkańcami, organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami działającymi w ramach / na rzecz srebrnego sektora, - tworzenie warunków i promocja komunikacji społecznej 	<p>Wielkopolski program na rzecz osób starszych do 2020 r. (2013):</p> <ul style="list-style-type: none"> - upowszechnianie zawodów odpowiadających na potrzeby osób starszych, w tym w sferze srebrnej gospodarki
zachodnio-pomorskie	Brak	brak	brak	Brak	brak

Tabela 7. Postulaty i działania z obszaru srebrnej gospodarki zaprogramowane w wybranych strategiach rozwoju województw i regionalnych programach sektorowych dedykowanych procesom starzenia się populacji

Tabela 8. Wskaźnik gotowości programowej województwa do wspierania rozwoju srebrnej gospodarki

Województwo	DSG	SSG	OSG	ASG	MSG	SUMA
Dolnośląskie	0	0	0	0	0	0
Kujawsko-pomorskie	0	0	1	0	0	1
Lubelskie	0	0	0	0	0	0
Lubuskie	1	0	0	0	0	1
Łódzkie	0	1	1	3	0	5
Małopolskie	0	0	0	2	0	2
Mazowieckie	0	0	0	0	0	0
Opolskie	0	1	0	2	0	3
Podkarpackie	0	0	0	0	0	0
Podlaskie	0	0	1	2	0	3
Pomorskie	1	0	0	0	0	1
Śląskie	0	0	0	0	0	0
Świętokrzyskie	0	0	0	2	0	2
Warmińsko-mazurskie	0	0	2	3	0	5
Wielkopolskie	0	0	2	3	0	5
Zachodniopomorskie	0	0	0	0	0	0

Źródło: opracowanie własne

łopolski w kontekście starzenia się społeczeństwa. Podejście strategiczne, w którym wskazano przewagi i deficyty zasobów potencjału województwa małopolskiego oraz działania niezbędne dla rozwoju srebrnej gospodarki.²⁴ Określono również rolę samorządu województwa jako inicjatora i promotora strategii rozwoju srebrnej gospodarki, a także animatora i koordynatora działań samorządów powiatowych oraz lobbyści strategii na poziomie krajowym i europejskim. Proponuje się przy tym, zastosowanie metody otwartej koordynacji w celu ukierunkowania działań na poziomie powiatów i gmin zgodnie ze strategią rozwoju srebrnej gospodarki. Uzupełnieniem i rozwinięciem zapisów tego programu na poziomie operacyjnym jest poradnik „Srebrna gospodarka szansą Małopolski”, w którym zostały zdefiniowane problemy, sformułowane rekomendacje i zaproponowane rozwiązania dotyczące rozwoju usług dla seniorów, wraz ze wskazaniem efektów i źródeł finansowania²⁵. Od 2016 r. województwo małopolskie jest organizatorem Małopolskiego Kongresu Srebrnej Gospodarki i Targów Seniorów. Województwo małopolskie jest również jednym z dziewięciu partnerów międzynarodowego projektu

ITHACA „Innowacje w zdrowiu i opiece dla wszystkich” finansowanego z Programu Interreg Europa²⁶. Celem projektu jest wypracowanie rekomendacji, które usprawnią polityki publiczne w regionach partnerskich w zakresie innowacji w pomocy społecznej i opiece zdrowotnej. Partnerzy chcą wesprzeć budowanie i rozwijanie ekosystemów działających na rzecz aktywnego i zdrowego starzenia się.

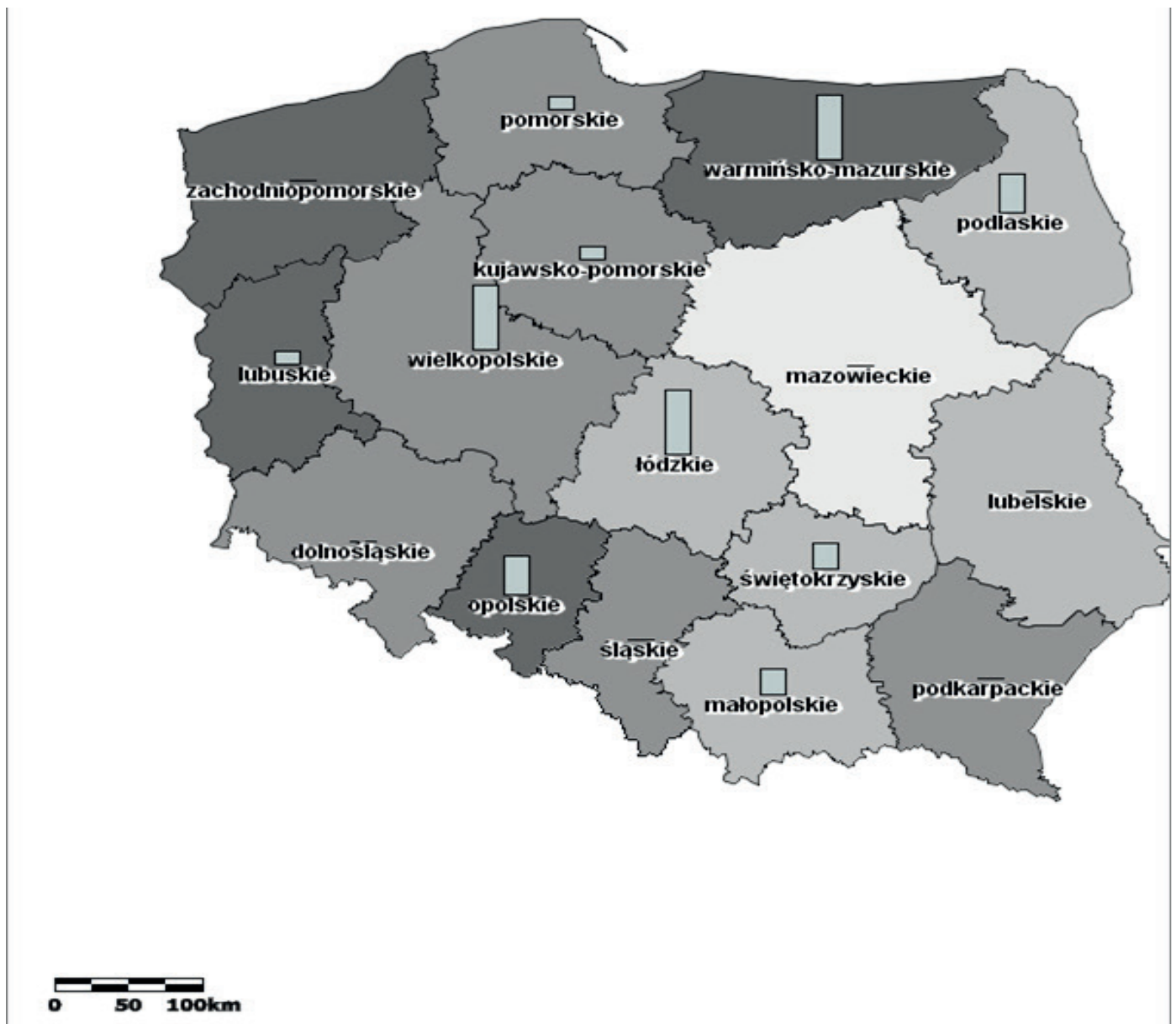
Warto przyrzeć się także polityce regionalnej województwa opolskiego w odniesieniu do sektora srebrnej gospodarki. Mimo niewielkiego odniesienia w strategii rozwoju województwa do omawianego zagadnienia (wyłącznie w analizie SWOT), polityka regionalna odpowiada na zmiany demograficzne w regionie. W Programie Specjalnej Strefy Demograficznej założono, że oddziaływanie na procesy demograficzne, powinno mieć charakter kompleksowy i długookresowy. Program w ramach działań na rzecz seniorów (pakiet Złota jesień) zakłada utworzenie klastra usług senioralnych, rozwój nowoczesnych placówek opiekuńczych, w tym krótkoterminowych, opieki mobilnej i domowej, doskonalenie kompetencji osób świadczących usługi dla seniorów oraz wprowadzenie opolskiego bonu dla seniora. Ponadto, program zakłada działania sprzyjające aktywizacji seniorów (animacje i wolontariat dla seniorów, integrację wewnątrz- i międzypo-

24 https://www.obserwatorium.malopolska.pl/wp-content/uploads/2010/10/MSR_2_19-20_2010.pdf

25 Departament Polityki Regionalnej, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, 2015, Srebrna gospodarka szansą Małopolski. Poradnik, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków, dostęp: https://www.jmpdesign.eu/3D_books/UMWM/Srebrna_Gospodarka/files/assets/basic-html/page-l.html

26 <http://www.ewt.malopolska.pl/nasze-projekty/ithaca-innowacje-w-zdrowiu-i-opiece-dla-wszystkich>

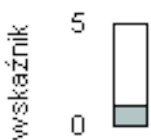
Mapa 1. Relacja wskaźnika gotowości programowej województwa do wspierania rozwoju srebrnej gospodarki do wskaźnika potencjału ludnościowego sektora srebrnej gospodarki w województwie

Legenda:

wskaźnik tempa wzrostu udziału osób powyżej 50 lat w populacji ogółem w latach 2010-2013

- 34 - 41
- 29 - 34
- 24 - 29
- 21 - 24

■ wskaźnik gotowości programowej województwa do wspierania rozwoju srebrnej gospodarki

Źródło: opracowanie własne.

koleniową, rozwój infrastruktury przyjaznej seniorom i ich kompetencji cyfrowych)²⁷. Program został wprowadzony do realizacji w Ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego na lata 2014-2020 z określonym zabezpieczeniem finansowym przeznaczonym na jego realizację. Ponadto Marszałek Województwa Opolskiego objął patronat nad inicjatywą Regionalnego Opolskiego Klastra Senioralnego, w ramach Specjalnej Strefy Demograficznej. Utworzyło go 6 partnerów w celu integrowania wszystkich zainteresowanych rozwojem polityki senioralnej, zarówno w kwestii usług socjalnych, wsparcia opiekuńczego, jak i usług zdrowotnych, tworzenia nowej, regionalnej specjalizacji w postaci „gospodarki senioralnej”, certyfikacji usług i instytucji, które będą działać w zakresie polityki senioralnej. Obecnie do klastra należy 14 podmiotów, w tym największe firmy produkcyjne i usługowe regionu, szkoły wyższe i placówki medyczne²⁸.

Biorąc pod uwagę zapisy strategii rozwoju województw oraz regionalnych programów sektorowych w odniesieniu do srebrnej gospodarki, wyliczony został wskaźnik gotowości programowej województw do wspierania rozwoju tego sektora. Regionalny rozkład wskaźnika prezentuje tabela 8. Wynika z niej, że samorządy województw w niewielkim zakresie przewidują takie działania, żadne z nich nie osiąga najwyższej możliwej wartości wskaźnika (10 pkt.), a najlepsze województwa (zaledwie 3) osiągnęły tylko 5 pkt. 6 województw w ogóle nie uwzględnia rozwoju srebrnej gospodarki na swoim terenie. Województwa nie dysponują wiedzą na temat rozmiarów tego sektora, w żadnym regionie nie został on szczegółowo zdiagnozowany w dokumentach programowych, czego konsekwencją jest brak wskaźników monitorowania jego rozwoju.

Wskaźnik gotowości programowej województw do wspierania rozwoju srebrnej gospodarki zestawiony został na mapie nr 1 ze wskaźnikiem wzrostu potencjału ludnościowego dla sektora srebrnej gospodarki. Na tej podstawie można sformułować wniosek o braku istotnej zależności między tymi wielkościami i negatywnej weryfikacji hipotezy badawczej.

Podsumowanie

W obliczu nieuchronnego i pogłębiającego się starzenia społeczności regionalnych i regionalnych zasobów pracy niezbędne staje się rozpatrywanie sytuacji demograficznej przez

Rys. 3. System zarządzania rozwojem srebrnej gospodarki w regionie

pryzmat możliwości i szans rozwojowych województwa. Kierunkiem, który pozwala traktować w taki sposób starzenia się populacji, jest srebrna gospodarka. Koncepcja srebrnej gospodarki, upatrująca w grupie osób 50+ aktywnych konsumentów i pracowników nie została zaimplementowana do polskiej regionalnej polityki rozwoju. Wyjątek w analizowanym wymiarze deklaratywnym stanowią województwa: podlaskie, wielkopolskie, warmińsko-mazurskie.

System wsparcia rozwoju srebrnej gospodarki na poziomie samorządu województwa wymaga wprowadzenia odpowiednich rozwiązań planistycznych, organizacyjnych, instytucjonalnych. Jednym z wymogów jest odpowiednie zaprojektowanie działań w obszarze srebrnej gospodarki. Wymaga to, aby dokumenty strategiczne identyfikowały w diagnozie strategicznej kapitał ludzki i społeczny osób 50+ w regionach, w kontekście zasobów pracy jak i zasobów ludzkich w regionie, a następnie uwzględniały potencjał ludzki i społeczny tej grupy wiekowej ludności w programowaniu celów i działań stymulujących rozwój regionalny. Kolejnym krokiem jest przeprowadzenie diagnoz srebrnej gospodarki w regionach oraz specjalizacji regionalnych tej branży. W dalszej kolejności należy zaprogramować kierunki działań związanych z rozwojem srebrnej gospodarki w strategiach rozwoju województw uznających ją za kluczową dla rozwoju regionalnego, a także opracować szczegółowe plany, koncepcje dla tej branży. W przypadku zdiagnozowania znaczącego potencjału branży silver economy w województwie pożądane jest włączenie jej do systemu inteligentnych specjalizacji regionalnych. Wskazują na to Foray i in. [2012], którzy podkreślają istnienie w niektórych regionach UE silnych ośrodków rozwojowych gerontechnologii i innowacji społecznych dla starzejących się społeczeństw. Istotne jest zachowanie spójności strategii

²⁷ Program Specjalnej Strefy Demograficznej w województwie opolskim do 2020 roku „Opolskie dla Rodziny” przyjęty uchwałą Zarządu Województwa Opolskiego nr 5503/2014 z dnia 16 września 2014 roku

²⁸ Wawrzyniak J.K. (2015), Specjalna Strefa Demograficzna obszarem dobrych praktyk na rzecz seniorów, Rocznik Andragogiczny, t. 22, ss. 341-353.

regionalnych i programów rozwoju srebrnej gospodarki z regionalnymi strategiami polityki społecznej, specjalizacjami regionalnymi i regionalnymi programami sektorowymi.

Ważnym elementem systemu wsparcia rozwoju srebrnej gospodarki jest odpowiednia polityka informacyjna i promocyjna, współpraca międzysektorowa na rzecz jej rozwoju, rozwiązania organizacyjne w postaci klastrów zrzeszających podmioty srebrnej gospodarki, specjalne strefy demograficzne, czy sieci regionów srebrnej gospodarki.

Bibliografia:

- Atlas demograficzny Polski, GUS 2017.
- Bałandynowicz-Panfil K. (2013), Starsi konsumenci siłą napędową rozwoju przedsiębiorstw, sektorów, gospodarek, [w:] Demografia i bezpieczeństwo społeczne krajów Unii Europejskiej, red. I. Sobczak, M. Wyrzykowska-Antkiewicz, „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Gdańsku”, Tom 25, Gdańsk.
- Departament Polityki Regionalnej, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, 2015, Srebrna gospodarka szansą Małopolski. Poradnik, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków, dostęp: https://www.jmpdesign.eu/3D_books/UMWM/Srebrna_Gospodarka/files/assets/basic-html/page-1.html
- Enste P., Naegele G., Leve V., The Discovery and Development of the Silver Market in Germany, [w:] F. Kohlbacher, C. Herstatt (eds.), The Silver Market Phenomenon. Business Opportunities in an Era of Demographic Change, Springer, Heidelberg 2008.
- European Commission, 2018, The Silver Economy. Final Report. European Commission, February 2015, Growing the European Silver Economy
- Foray, D., Goddard, J., Goenaga Beldarrain, X. i Landabaso, M. (2012). Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation (RIS 3). Brussels: European Commission.
- Golinowska S. (2011), „Srebrna gospodarka” i miejsce w niej sektora zdrowotnego. *Koncepcja i regionalne przykłady zastosowania*, „Zeszyty Naukowe Ochrony Zdrowia. Zdrowie Publiczne i Zarządzanie”, nr 1.
- Growing The European Silver Economy, Background Paper 23 February 2015, s. 4, dostęp: <http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/active-healthy-ageing/silvereco.pdf>
<http://www.ewt.malopolska.pl/nasze-projekty/ithaca-innowacje-w-zdrowiu-i-opiece-dla-wszystkich>
https://www.obserwatorium.malopolska.pl/wp-content/uploads/2010/10/MSR_2_19-20_2010.pdf
- Katsarova I. (2008), Regiony wyludniające się: nowy paradygmat demograficzny i terytorialny. Studium, Parlament Europejski, IP/B/REGI/IC/2007-044 PE 408.928.
- Kohlbacher F., C. Herstatt, Preface and Introduction, [w:] F. Kohlbacher, C. Herstatt (eds.), The Silver Market Phenomenon. Business Opportunities in an Era of Demographic Change, Springer, Heidelberg 2008, s. s. xi–xxv.
- Kołodziejczyk-Olczak I. (2014), Zarządzanie pracownikami w dojrzałym wieku. Wyzwania i problemy Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, 2017, Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce za rok 2016, Warszawa.
- Obserwatorium Rozwoju Regionalnego Departament Polityki Regionalnej Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego, 2016, Analiza zapotrzebowania na kształcenie w kierunkach i rozwijanie miejsc pracy w obszarze „srebrnej gospodarki” w województwie świętokrzyskim, Kielce.
- Perek-Białas J., E. Mysińska (2013) Indeks aktywnego starzenia w ujęciu regionalnym, ekspertyza wykonana na zlecenie Departamentu Polityki Senioralnej, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, dostęp: http://senior.gov.pl/source/PL_Regional_AAI.pdf
- Prognoza ludności na lata 2014-2050, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2014.
- Program Specjalnej Strefy Demograficznej w województwie opolskim do 2020 roku „Opolskie dla Rodziny” przyjęty uchwałą Zarządu Województwa Opolskiego nr 5503/2014 z dnia 16 września 2014 roku
- Rembiesz M. (2015), Srebrna gospodarka szansą rozwoju MSP, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 116.
- The 2012 Ageing Report; Economic and budgetary projections for the 27 EU Member States (2010-2060).
- Tomczyk Ł., A. Klimczuk (2016), Inteligentne miasta przyjazne starzeniu się – przykłady z krajów Grupy Wyszehradzkiej, *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna* nr 34.
- Wawrzyniak J. K. (2015), Specjalna Strefa Demograficzna obszarem dobrych praktyk na rzecz seniorów, *Rocznik Andragogiczny*, t. 22..
- WHO Data: http://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/2017/en/
- Wojewódzki Urząd Pracy w Łodzi, 2013, Popyt na pracę w obszarze srebrnej gospodarki. Analiza dla województwa łódzkiego, Wojewódzki Urząd Pracy w Łodzi, Regionalne Obserwatorium Rynku Pracy w Łodzi, Łódź.
- Zaidi A., (2014). Policy Brief: AAI 2014: Active Ageing Index for 28 European Union Countries, dostęp: https://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/WG7/Documents/Policy_Brief_AAI_for_EG_v2.pdf
- Zaidi A., K. Gasiór, M.M. Hofmarcher, O. Lelkes, B. Marin, R. Rodrigues, A. Schmidt, P. Vanhuysse i E. Zolyomi. (2013). Active Ageing Index 2012: Concept, Methodology and Final Results: Methodology Report Submitted to European Commission’s DG Employment, Social Affairs and Inclusion, and to Population Unit, UNECE, for the project: „Active Ageing Index (AAI). Geneva: UNECE, dostęp: http://www.euro.centre.org/data/1363275126_21733.pdf.

Narodowy Instytut Samorządu Terytorialnego powstał w 2015 r.
Jest państwową jednostką budżetową podległą MSWiA.
Działa na rzecz dalszej profesjonalizacji samorządu terytorialnego i administracji publicznej.

EKSPERTYZY NIST, ul. Zielona 18, Łódź 90-601
Sekretariat tel. +48 42 633 10 70
e-mail: sekretariat@nist.gov.pl